

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.38>**Олег Бех,**

канд. юрид. наук,

начальник

Головного управління Національної поліції в Одеській області

ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Розглядаються актуальні питання протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також окремі аспекти забезпечення економічної безпеки України. Встановлено особливості правового механізму державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Вивчено зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, з метою виявлення перспектив його використання в Україні. Тому можна стверджувати, що сучасна система заходів протидії організованій злочинності у фінансовій системі базується на головному із принципів, що уряди країн надають одному з органів виконавчої влади право координації діяльності всіх правоохоронних та контролюючих органів в сфері боротьби з легалізацією доходів та фінансуванням тероризму, що набуває статусу підрозділу фінансової розвідки. Слід відзначити, що одним із дієвих інструментів детінізації у багатьох країнах світу є насамперед системи і механізми фінансового контролю за доходами протиправного походження. Так, наприклад: а) в Італії урядовим декретом введена заборона на розрахунки готівкою на значні суми; б) у Німеччині введено обов'язкове декларування розрахунків з нерезидентами; в) у Японії – обов'язковий фінансовий моніторинг (фінансові установи зобов'язані повідомляти вповноважені державні органи про значні фінансові операції). Водночас у Німеччині повідомляти про підозрілі операції до органів фінансового моніторингу повинні не тільки банки та фінансові установи, а й адвокати, аудиторі. Узагальнено й проаналізовано сучасну наукову літературу щодо проблем державної політики запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на основі чого з'ясовано, що понятійно-категоріальний апарат дослідження є неповним та суперечливим.

Ключові слова: злочинні кошти, злочинні доходи, легалізація злочинних доходів, досвід, протидія, «відмивання» доходів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення України як європейської держави реалізується комплекс стратегічних заходів, спрямованих на розвиток економіки в умовах євроінтеграції [1], подолання бідності та протидію злочинності. В результаті змін, що відбуваються в суспільстві, поряд з позитивними, дедалі проявляються окремі негативні тенденції, які значною мірою перешкоджають розвитку світової економіки [2].

У зв'язку з цим сьогодні необхідно детально проаналізувати вже наявну в Україні законодавчу базу, що регулює інноваційну діяльність, та впровадження ефективних пропозицій щодо зміни такої бази з урахуванням завдань модернізації правоохоронних та судових органів [1; 3]. Актуальність проблеми та недостатня розробленість організаційно-правових засад боротьби з економічною злочинністю взагалі та легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності, зокрема і зумовили мету цього дослідження. Збільшення масш-

табів такої злочинності становить реальну загрозу для безпеки держави й суспільства, адже вона посилює свої позиції з огляду на монополізацію багатьох видів протиправної діяльності, відсутність надійних механізмів протидії [4, с. 193–194]. Сьогодні українська держава ставить серед пріоритетів роботи Національної поліції протидію латентній, організованій, міжрегіональній та етнічній злочинності [5; 6].

Стан наукового розроблення. Проблемні питання протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, досліджували у свої працях такі вчені, як О.М. Бандурка, А.М. Бойко, О.К. Безсмертний, П.Д. Біленчук, Ю.П. Битяк, Р.А. Калужний, О.М. Литвак, Г.А. Матусовський, І.П. Рущенко, О.Н. Ярмиш та інші.

Мета статті полягає насамперед у тому, щоб на практиці правоохоронні органи, які займаються протидією організованим групам та злочинним організаціям, що здійснюють легалізацію доходів, одержаних

злочинним шляхом, мали уявлення про це негативне явище. Також зібраний оригінальний емпіричний матеріал дасть можливість продовжити дослідження теоретикам у цій сфері [7, с. 78] та ефективно протидіяти цьому негативному явищу.

Виклад основного матеріалу. Створення ефективної системи економічної безпеки держави дає можливість вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіяння збитків соціально-економічній системі загалом [8, с. 11].

Усвідомивши небезпеку проникнення капіталів злочинного походження в національні і міжнародні суспільно-економічні відносини, визначаючи їхній деструктивний і руйнівний потенціал, уряди і міжнародні організації почали передусім розробляти організаційні та правові заходи щодо протидії відмиванню доходів злочинного походження. Важливим правовим актом, спрямованим на проведення спільної кримінальної політики, на захист інтересів спільноти, боротьбу з тяжкими злочинами, що стали зростаючою міжнародною проблемою і вимагають застосування сучасних і ефективних методів на міжнародному рівні, стала Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [9], підписана 08.11.1990 у Страсбурзі. Багато держав, які приєдналися до Конвенції, відразу внесли у своє законодавство істотні доповнення як до поняття «легалізації», так і до посилення відповідальності за злочини. У Великобританії з 1994 р. діє закон, відповідно до якого працівники усіх банків, які не повідомили правоохоронним органам про незвичні, підозрілі переміщення грошових коштів, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності та отримати від 2 до 14 років позбавлення волі. У Нідерландах набув чинності закон, який зобов'язував банківських працівників інформувати правоохоронні органи про надходження на рахунки своїх клієнтів сум понад 25 тис. гульденів. Аналогічні норми є у США, Італії та інших країнах [10].

Сприятливе підґрунтя для інтеграції вітчизняної організованої злочинності щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності, створюють позитивні процеси в міжнародних відносинах:

- розширення економічних і соціальних зв'язків, спрощення порядку перетину кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, збільшення міжнародних перевезень;
- розвиток міжнародних електронних банківських мереж, що дозволяють швидко здійснювати фінансові операції, одночасно

ускладнюючи процес забезпечення контролю за грошовими потоками та полегшуючи приховування або легалізацію грошей, здобутих злочинним шляхом;

- поширення процесу міграції населення у світі та утворення в різних країнах етнічних діаспор;

- суттєві розбіжності в кримінальному законодавстві і судочинстві різних держав;

- демократичні перетворення в багатьох країнах, що призвели до руйнації старих систем контролю при повільному становленні адекватного демократичного регулювання, політичної та економічної нестабільності;

- швидке зростання переліку нових товарів споживання і послуг, поширення психології суспільства споживання, «комерціалізація» суспільних відносин [11, с. 77].

Як зазначає В.П. Корж, «...специфіка організованої злочинної діяльності організованих груп (злочинних організацій, спільнот) в тому, що, здійснюючи злочинні посягання у державному і недержавному секторі економіки, вони для досягнення закономірної злочинної мети – отримання і легалізації злочинних доходів – роблять зазвичай два і більше злочинних діяння. Наприклад, організована злочинна група з метою здійснення фінансового шахрайства створює ряд фіктивних фірм, через які згодом «проходить» легалізація злочинних доходів. У зазначеній ситуації розслідуванню підлягають: фінансове шахрайство, фіктивне підприємництво та легалізація злочинних доходів організованими групами, тобто три самостійних злочини. Вони взаємопов'язані і підпорядковані закономірній меті організованої групи – отриманню і легалізації кримінальних доходів» [12, с. 186].

Тому можна стверджувати, що сучасна система заходів протидії організованій злочинності у фінансовій системі базується на головному із принципів: уряди країн надають одному з органів виконавчої влади право координації діяльності всіх правоохоронних та контролюючих органів в сфері боротьби з легалізацією доходів та фінансуванням тероризму, що набуває статусу підрозділу фінансової розвідки [13].

Варто відзначити, що організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати левову частку тіншового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією торгівлі, наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо [14; 15, с. 73].

Слід відзначити, що одним із дієвих інструментів детінізації у багатьох країнах світу є насамперед системи і механізми

фінансового контролю за доходами протиправного походження. Так, наприклад: а) в Італії урядовим декретом введена заборона на розрахунки готівкою на значні суми; б) у Німеччині введено обов'язкове декларування розрахунків з нерезидентами; в) у Японії – обов'язковий фінансовий моніторинг (фінансові установи зобов'язані повідомляти вповноважені державні органи про значні фінансові операції). Водночас у Німеччині повідомляти про підозрілі операції до органів фінансового моніторингу повинні не тільки банки та фінансові установи, а й адвокати, аудитори [16–19]).

Українське законодавство під час тлумачення поняття «відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом» органічно поєднує з визначенням його у Міжнародних Конвенціях ООН, у яких зазначається, що такі злочини вчиняються з використанням фінансових операцій чи укладенням угоди з коштами або іншим майном, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало такій легалізації, тощо. Тому однією з обов'язкових ознак предмета «відмивання» є злочинне походження таких коштів. У той самий час мета легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є критерієм, відповідно до якого цей злочин треба відмежовувати від схожих діянь, передбачених іншими нормами кримінального права [20].

Тому слід погодитися з В.Г. Севруком, що пропонується система повинна мати міждержавний статус і концентрувати інформацію всіх правоохоронних органів та спеціальних міжнародних правоохоронних структур (Інтерполу, Європолу, БКБОЗу, Євроюсту, FATF, Егмонтської групи, MONEYVAL, Євразійської групи з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ), Базельського комітету (Комітету регулювання та нагляду за банківською діяльністю), Вольфсберзької групи, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку). Така система створить певні напрями для подолання цього явища в світовому масштабі для суб'єктів, які здійснюють протидію організованій злочинності у фінансовій системі, тобто передумови для міжнародної співпраці щодо протидії злочинності у цій сфері загалом [21, с. 1003].

Отже, встановлено, що сучасний правовий механізм державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, ґрунтується на таких засадах: введення спеціальних превентивних заходів, що ускладнюють легалізацію (відмивання) злочинних

доходів; забезпечення органів державної влади необхідною інформацією, пов'язаною з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів; установлення відповідальності (адміністративної та кримінальної) за легалізацію (відмивання) злочинних доходів; визначення участі в міжнародному співробітництві. У результаті з'ясування структурних і функціональних аспектів організаційного механізму державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів встановлено, що особливу функціональну роль у його структурі серед іншого відіграють Міністерство фінансів України як центральний орган виконавчої влади, що є головним у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та Держфінмоніторинг як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [22].

На думку Л.С. Шевченка, невіддільним складником національної безпеки є економічна безпека держави. Не можна досягти будь-якого рівня військової безпеки або соціальної злагоди без міцної та ефективної економіки. Економічна безпека держави означає захищеність усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій, що можуть бути як наслідком свідомого впливу будь-якого чинника, так і стихійним впливом ринкових сил. Створення ефективної системи економічної безпеки держави дає можливість вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіяння збитків соціально-економічній системі загалом [8, с. 11].

Щодо цього вважаємо за потрібне виділити позицію С.О. Павленка, що суспільство, яке виховане в середовищі з низькими моральними принципами, не зможе ефективно протистояти організованій злочинності у фінансовій системі. Тому пріоритетними заходами державної політики повинно стати виховання моральних якостей особистості [23, с. 88].

За класифікацією ООН, легалізація (відмивання) злочинних доходів як складник економічної злочинності займає перше місце. З огляду на це легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні є не лише негативним соціально-економічним явищем, а й системною загрозою, що становить серйозну небезпеку для сталого розвитку національної економіки та негативно позначається на рівні життя населення.

Такі тенденції, що притаманні сучасному світові, актуалізують самостійний напрям дослідження в галузі державного управління, пов'язаний із запобіганням та протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Сучасний вектор розвитку державної політики вимагає її наукового обґрунтування та вирішення низки проблем, серед яких вагоме місце належить підвищенню ефективності державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як фактору забезпечення національної безпеки України [22]. Однак, попри значне нормативно-правове забезпечення протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, на практиці існує ряд проблем, що негативно впливають на розслідування та розкриття цього злочину [24].

Висновки

Вивчення досвіду зарубіжних країн, які входять до FATF щодо забезпечення боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму, дозволило зробити висновок, що сьогодні вітчизняне законодавство в основному відповідає сучасним вимогам міжнародних організацій з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму. Проте є резерви для подальшого правового, методичного (методологічного) організаційно-тактичного забезпечення реалізації на практиці Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» з метою більш якісного забезпечення економічної безпеки держави [25]. А тому правоохоронним органам України потрібно бути завжди на крок попереду будь-яких видів злочинності [26, с. 60; 27]. Обґрунтовано пріоритетні напрями вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а саме: вдосконалення правового механізму профілактики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (робота та прийняття відповідного закону); вдосконалення організації національної системи фінансового моніторингу та механізму взаємодії її учасників (підвищення якості інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансового моніторингу, деталізація порядку надання інформації суб'єктам державного фінансового моніторингу, посилення взаємодії органів державної влади – учасників національної системи

фінансового моніторингу і суб'єктів первинного фінансового моніторингу); налагодження механізму міжвідомчого співробітництва (між Держфінмоніторингом та правоохоронними органами, правоохоронними органами та судовою гілкою влади, вітчизняними правоохоронними органами та правоохоронними органами інших держав); оптимізація ризик-орієнтованого підходу для ефективного спрямування ресурсів у національній системі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (здійснення національної оцінки ризиків для окремих секторів фінансової системи, розширення критеріїв ризиковості здійснення процесу легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом); запровадження показників, які характеризують ефективність антилегалізаційної системи фінансового моніторингу; створення єдиного електронного реєстру «рахунків клієнтів банків»; ідентифікація та структуризація керівних документів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [22].

Список використаних джерел:

1. Yunin O., Sevruc V., Pavlenko S. Priorities of economic development of Ukraine in the context of european integration. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 4 Number 3. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2018, p. 358–365.
2. Mohilevskiy L.V., Sevruc V.G., Pavlenko S.O. Psycho-Pedagogical Training of Operating Unit Workers of National Police of Ukraine. *Наука і освіта*. 2017. №11. 120–132.
3. Drozd, O. Pavlenko, S., Sevruc, V. Theoretical and legal analysis of foreign experience on illegal amber production: Environmental and economic aspects. *Asia Life Sciences Issue 2*, December 2019, P. 1–19.
4. Севрук В.Г. Заходи протидії транснаціональному наркобізнесу, що вчиняється представниками окремих етнічних груп. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 193–205.
5. Деканоїдзе назначила першим заступником голови Нацполіції Троян. *Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА»*. URL: http://news.liga.net/ua/news/politics/9378717-dekano_dze_naznachila_pershim_zastupnikom_golovi_natspol_ts_troyana.htm.
6. Севрук В.Г. Гіпноз як складова способу протиправної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі / Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 24 листоп.2016 р.) / [В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 219–225.

7. Севрук В.Г. Поняття та сутність етнічної злочинності. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 4. С. 64–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2018_4_8.pdf.

8. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Грищенко, С.М. Макуха та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 312 с.

9. Зібрання міжнародних конвенцій про взаємну правову допомогу у цивільних і кримінальних справах, учасницею яких є Україна. Харків : Еспада, 2001. 447 с.

10. Кернер Х.Х. Отмывание денег: путеводитель по действующему законодательству и юридической практике ; пер. с англ. И. Родионовой, Дж. Войновой. Москва : Международные отношения, 1996. 34 с.

11. Скулиш Є.Д. Міжнародне співробітництво у сфері протидії національній організованій злочинній діяльності. *Науково-аналітичний бюлетень Нац. центру з питань євроатлантичної інтеграції України.* № 1(7). с. 76–79.

12. Корж В.П. Экономические преступления в условиях рыночных отношений: сущность и понятие. *Криминалистика и судебная экспертиза*, 2015. Вып. 60. С. 184–192.

13. Організація фінансового моніторингу в банках [текст] навч. посіб./ С.Б. Єгоричева. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 292 с.

14. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011 URL: <http://www.president.gov.ua/documents/14091.html>.

15. Павленко С.О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинці у законі» в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* 2016. Вип. 6. Том. 3. С. 73–79.

16. Мунтян В.І. Економічна безпека України: Монографія [Текст] / В. І. Мунтян. Київ : Вид-во НІСД при Президентові України, 1999. 457 с.

17. The Financial Times, 09.06.2011 “Europe: Hidden economy”.

18. European Security: a common security concept of the 27 WEU // WEU Council of Ministers. Madrid, 1995, 14 November.

19. Онищенко С.В., Лапінський І.Е. Міжнародний досвід боротьби з тінізацією економіки в

умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2074>.

20. Захаров В.П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: теоретико-правовий аспект. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2171/vnulpurn201480134.pdf>.

21. Севрук В.Г. Правоохоронні органи, які здійснюють протидію злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: український та міжнародний досвід [Текст]. *Молодий вчений.* 2017. № 11 (51). С. 995–1005.

22. Баранов Р.О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 25.00.02. Київ, 2018. 310 с.

23. Павленко С.О. Духовність і моральний контроль як умова запобігання та протидії корупції. *Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи* том 2 [Текст] : тези доп. наук.- практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 року) / [ред. кол. В.В. Черней, М.В. Костицький, О.І. Кудерміна та ін.] Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 86–89.

24. Павленко С.О. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* № 5(10) 2018. С. 41–55.

25. Гарбовский Л.А. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як складова забезпечення економічної безпеки України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).* Вип. 1–2 (10–11) 2018. С. 200–205.

26. Севрук В.Г., Павленко С.О. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, сформованими на етнічній основі. *Науковий вісник нац. акад. внутр. справ України.* 2016. № 1(98). С. 49–62.

27. Севрук В.Г. Проблемні питання, що виникають в практичній діяльності правоохоронних органів під час протидії організованим групам та злочинним організаціям, які сформовані на етнічній основі. *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавство: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (17 грудня 2018 р., м. Київ).* Київ : Алерта, 2018. С. 99–103.

Oleh Bekh. Opposition to legalization of income generated by criminal way

Topical issues of counteracting legalization (laundering) of proceeds from crime, as well as some aspects of ensuring the economic security of Ukraine are considered. The peculiarities of the legal mechanism of the state policy of prevention and counteraction to legalization of the proceeds from crime are established. Foreign experience in the formation and implementation of state policy to prevent and combat money laundering (laundering) of proceeds from crime, in order to identify prospects for its use in Ukraine. Therefore, it can be argued that the current system of measures to combat organized crime in the financial system is based on the main principle that governments give one of the executive authorities the right to coordinate the activities of all law enforcement and regulatory agencies in the fight against money laundering and terrorist financing, financial intelligence unit. It should be noted that one of the effective tools for de-shadowing in many countries of the world is, first of all, the systems and mechanisms of financial control over income

of illegal origin. For example: a) in Italy, a government decree introduced a ban on cash payments for large sums; b) in Germany, mandatory declaration of settlements with non-residents has been introduced; c) in Japan – mandatory financial monitoring (financial institutions are required to notify the authorities of major financial transactions). In addition, in Germany, not only banks and financial institutions, but also lawyers and auditors should report suspicious transactions to financial monitoring bodies. The modern scientific literature on the problems of the state policy of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime is generalized and analyzed, on the basis of which it is found out that the conceptual-categorical apparatus of research is incomplete and contradictory.

Key words: criminal funds, criminal proceeds, legalization of criminal proceeds, experience, counteraction, “laundering” of proceeds.

